

Чумаченко Ольга Григорівна,
кандидат економічних наук
Університет «КРОК», м. Київ, Україна
e-mail: OlgaCh@krok.edu.ua

Лещенко Олеся Леонідівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
Університет «КРОК», м. Київ, Україна
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
e-mail: LeschenkoOL@krok.edu.ua

МЕХАНІЗМ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЄКТУВАННЯ

Анотація. У тезах узагальнено результати курсового дослідження щодо механізму системи оподаткування та його впливу на інвестиційне проектування. Розкрито економічну сутність податків, функції податкової системи, принципи її побудови й проблеми практичного адміністрування в Україні. Окрему увагу приділено зв'язку між податковим навантаженням, інвестиційною активністю підприємств, бюджетною стійкістю та потребою у збалансованих реформах. Обґрунтовано, що ефективна податкова політика має не лише забезпечувати фіскальні надходження, а й формувати передбачуване середовище для реалізації інвестиційних проєктів, розвитку підприємництва та підвищення довіри платників до держави.

Ключові слова: система оподаткування, податковий механізм, інвестиційне проектування, податкова політика, бюджетні надходження, фіскальна стабільність, податкове адміністрування, підприємництво.

У сучасних умовах інвестиційний проєкт оцінюється не лише через очікуваний прибуток, строк окупності чи обсяг необхідного капіталу. Не менш важливою є податкова архітектура, у межах якої проєкт буде реалізовуватися. Вона визначає реальні грошові потоки, впливає на собівартість, формує ризики майбутніх платежів і здатна або підтримати підприємницьку ініціативу, або зробити її економічно вразливою. Саме тому механізм системи оподаткування варто розглядати як один із базових чинників інвестиційного проектування, а не як другорядний фінансовий супровід.

Податки в курсовому дослідженні розглядаються як обов'язкові платежі фізичних і юридичних осіб до бюджету, що справляються відповідно до встановлених законом умов [2]. Проте їхня роль ширша за просте наповнення бюджету. Податок змінює поведінку суб'єктів господарювання: підвищує або знижує мотивацію інвестувати, впливає на структуру витрат, на вибір організаційно-правової форми бізнесу, на рішення щодо легальної чи тіньової моделі діяльності. Для інвестора це означає, що податкова система стає частиною розрахунку майбутньої ефективності проєкту.

Функціонально податкова система поєднує три взаємопов'язані завдання: фіскальне, регулююче та контрольне. Фіскальна функція забезпечує формування доходів держави, без яких неможливе фінансування оборони, освіти, медицини, соціального захисту та інфраструктури. Регулююча функція працює тонше: через ставки, пільги, спеціальні режими й порядок адміністрування держава спрямовує економічну активність у пріоритетні сфери. Контрольна функція, своєю чергою,

дозволяє відстежувати виконання податкових обов'язків і зменшувати ухилення від сплати. У практиці інвестиційного проектування ці функції накладаються одна на одну: стабільні надходження потрібні бюджету, але надмірний фіскальний тиск може звузити простір для розвитку бізнесу.

Податкова система України включає загальнодержавні та місцеві податки і збори, а її правову основу становить Податковий кодекс України [1]. До ключових принципів побудови такої системи належать загальність оподаткування, рівність усіх платників перед законом, невідворотність відповідальності за порушення податкового законодавства, презумпція правомірності рішень платника, фіскальна достатність, соціальна справедливість та економічність адміністрування. У теорії ці принципи формують логічний каркас системи. У реальній економіці вони мають бути переведені в прості процедури, зрозумілі правила й передбачувані наслідки для платника.

Особливого значення для інвестора набуває принцип стабільності. Якщо правила гри змінюються надто часто, фінансова модель проекту швидко втрачає точність. Навіть незначна зміна ставки, бази оподаткування або порядку подання звітності може вплинути на чистий грошовий потік, а отже — на рентабельність і термін окупності. Нестабільність законодавства створює приховану премію за ризик: інвестор або відкладає рішення, або закладає у проект додатковий запас фінансової міцності. У підсумку економіка недоотримує капітал, робочі місця й технологічні оновлення.

Аналіз загальної системи оподаткування показує, що податкове навантаження формують не лише прямі податки на прибуток чи доходи, а й непрямі платежі, передусім податок на додану вартість, акцизний податок, митні платежі, екологічні та місцеві збори. Для підприємства, що готує інвестиційний проект, важливо враховувати весь ланцюг: закупівлю обладнання, імпорт комплектуючих, оплату праці, реалізацію продукції, можливість бюджетного відшкодування ПДВ, податкові різниці та строки сплати зобов'язань. Податкова помилка на етапі планування може перетворити формально прибутковий проект на фінансово напружений.

Спеціальні режими оподаткування, зокрема спрощена система, мають подвійне значення. З одного боку, вони зменшують адміністративний тягар, спрощують облік, скорочують кількість звітності та дають малому бізнесу простір для старту. З іншого боку, надмірна фрагментація режимів іноді стимулює штучне дроблення бізнесу, пошук «податково зручної» форми діяльності замість концентрації на продуктивності. Отже, спеціальний режим повинен бути не лазівкою, а інструментом підтримки тих суб'єктів, для яких загальна система справді є надмірно складною [4].

Для інвестиційного проектування принципово важливо, щоб податкові стимули були адресними та економічно обґрунтованими. Пільги можуть бути виправданими, коли вони підтримують інновації, енергоефективність, переробну промисловість, експортний потенціал або розвиток депресивних територій. Але пільга без чіткої мети й оцінки результативності швидко стає джерелом нерівності між платниками. Тому податковий стимул має супроводжуватися критеріями ефективності: обсягом інвестицій, кількістю створених робочих місць, приростом доданої вартості, технологічним ефектом або екологічним результатом.

Динаміка бюджетних надходжень у період воєнних потрясінь підтверджує, що податкова система працює в умовах постійного компромісу. У 2022 році доходи зведеного бюджету без офіційних іноземних трансфертів номінально зросли, однак у реальному вимірі скоротилися; значну роль у підтримці бюджетної стійкості відіграли зовнішні гранти та допомога [6; 7]. Така ситуація показує: держава потребує доходів,

але бізнес одночасно потребує простору для відновлення. Податкова політика в таких умовах не може бути механічним підвищенням ставок. Вона повинна враховувати платоспроможність економіки, стан підприємств, ризики інфляції й потреби оборони.

У курсовому дослідженні розглянуто також дискусію навколо моделі «10-10-10», що передбачала радикальне зниження основних ставок оподаткування [10]. Привабливість такої ідеї очевидна: нижчі ставки можуть зменшити стимули до тінізації, полегшити фонд оплати праці, зробити інвестиційні розрахунки простішими та психологічно прийнятнішими для бізнесу. Однак ризик також суттєвий. Якщо скорочення ставок не компенсується розширенням бази оподаткування, детінізацією й економічним зростанням, бюджет може отримати додатковий дефіцит. А дефіцит, у свою чергу, перекладається на запозичення, інфляційний тиск або урізання видатків.

Тому головна проблема української податкової реформи полягає не лише у виборі конкретних ставок. Питання глибше: чи здатна система бути одночасно достатньою для бюджету, справедливою для платників і стимулюючою для інвесторів? Зниження податків без зміни адміністрування дає обмежений ефект. Так само й цифровізація без довіри платника не усуває конфліктність. Потрібна модель, у якій платник розуміє правила, держава якісно використовує зібрані кошти, а контроль спрямований не на створення страху, а на забезпечення рівних умов.

Удосконалення системи оподаткування доцільно здійснювати за кількома напрямками. По-перше, необхідно спростити податкові процедури, зменшити дублювання звітності та зробити консультаційну функцію податкових органів реальною сервісною. По-друге, слід поступово переносити акцент із каральної логіки на ризик-орієнтований контроль. По-третє, важливо забезпечити стабільність ключових правил хоча б на середньостроковому горизонті, оскільки інвестиційний проєкт не може плануватися «на один податковий квартал». По-четверте, місцеві податки варто розвивати так, щоб вони підтримували фінансову спроможність громад і водночас не руйнували підприємницьку активність на місцях.

Окремим напрямком має стати зв'язок податкової політики з інвестиційною стратегією держави. Якщо країна прагне технологічного оновлення, вона повинна не лише декларувати підтримку інновацій, а й формувати податкові інструменти, які зменшують вартість довгострокових вкладень. Йдеться про прогнозованість амортизаційної політики, зрозумілі правила оподаткування реінвестованого прибутку, підтримку досліджень і розробок, а також прозорі стимули для підприємств, що створюють високу додану вартість. Без такого зв'язку податкова система залишається фіскальною, але не стає розвитковою.

Висновок. Механізм системи оподаткування є важливою складовою інвестиційного проєктування, оскільки він безпосередньо впливає на витрати, ризики, чистий фінансовий результат і поведінку бізнесу. Ефективна податкова система має поєднувати бюджетну достатність, правову визначеність, соціальну справедливість і стимулювання підприємництва. Для України це особливо актуально в умовах воєнної економіки та післявоєнного відновлення. Податкова реформа повинна бути не разовою зміною ставок, а послідовним переходом до стабільної, прозорої та інвестиційно орієнтованої моделі. Лише за таких умов податки виконуватимуть не тільки фіскальну, а й стратегічну функцію — підтримуватимуть економічне зростання, модернізацію бізнесу та довіру між державою і платниками.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 24.12.2015 №909-VIII. URL: <http://sfs.gov.ua/nk>
2. Демченко О.С. Співвідношення прямих і непрямих податків у податковій системі України. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 10. С. 44–50.
3. Думчиков М.О. Використання досвіду країн ЄС у побудові якісної податкової системи. National law journal: theory and practice. 2017. №5 (27). С. 73–78.
4. Клепанчук О.Ю. Удосконалення механізмів адміністрування податкових платежів в умовах фінансової підтримки розвитку малого бізнесу. Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. 2017. Вип. 27(2). С. 140–145.
5. Жалило Ю.А. Теорія і практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. Київ: НІСС, 2019. 336 с.
6. Електронне джерело. Доходи державного бюджету України, 2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2022/>
7. Електронне джерело. Показники бюджетної децентралізації та місцевих бюджетів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>
8. Румик І.І. Теоретико-методичні засади оподаткування суб'єктів малого підприємництва та його вплив на господарську діяльність / М.В. Кучерук, І.І. Румик, В.З. Кузьмінський, А.С. Шуневич. Економіка невизначеності: практичний погляд на проблему: монографія / за ред. В.І. Грушка. Київ: Університет «КРОК», 2021. С. 72–135. URL: <https://monograph.krok.edu.ua/books/catalog/book/12>
9. Румик І.І. Напрями реформування системи оподаткування. Економіка України: шляхи виходу із кризи: Збірник матеріалів Міжвузівської студентської економічної конференції. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2015. С. 161–163. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/conf-krok2015-12-11_materialy.pdf#page=161
10. Електронний ресурс. «10-10-10»: яку податкову реформу пропонують урядовці та чи проголосують за неї депутати. URL: <https://suspilne.media/275150-10-10-10aku-podatkovu-reformu-proponuut-uradovci-ta-ci-progolosuut-za-nei-deputati/>